

תוכן עניינים

	מבוא	1
2.....	מקורות	
3.....	סקירת מחקר	
	פרק א: ספרות ילדים ככלי חינוכי ותפיסת הילד בארץ ישראל	5
6.....	התמודדות עם ה"אחר" בספרות ילדים ישראלית והחינוך לרב-תרבותיות	
	פרק ב: תהליך קבלת הזהות העצמית	9
10.....	קבלת הזהות העצמית: בחינת סיפורי הילדים	
	פרק ג: החינוך לקבלת ה"אחר"	13
14.....	חינוך לתרבות שונה כדרך לקבלת ה"אחר"	
	פרק ד: איורים בספרי ילדים ככלי להעברת מסרים חינוכיים-תרבותיים	18
	סיכום	21
	ביבליוגרפיה	24

מבוא

בעבודה זו נבקש לבחון את הערכים החינוכיים והתרבותיים של קהילת יוצאי אתיופיה, כפי שאלו באים לידי ביטוי בספרות ילדים ארצישראלית. ערכים אלו משקפים את התרבות הייחודית של אתיופיה ואת החיים המסורתיים של יהודי הקהילה האתיופית.

המונח "תרבות" מגדיר קבוצת אנשים השותפים לאותם ערכים, מנהגים, נורמות, השקפת עולם ועוד. הגדרה זו, כפי שציינה שמר, מתבססת בעיקר על "הפן האתני המסורתי [...] הנובע ממוצאם של אנשים" (שמר, 2015, עמ' 4). בחברה שבה מתקיימות תרבויות שונות, ניתן לעיתים להיווכח למאבקים בין התרבות ההגמונית השלטת, המיוצגת על ידי הרוב, לתרבות הנשלטת, המיוצגת על ידי המיעוט או ה"אחר". מאבקים אלו יכולים להביא לדחיקתו של ה"אחר" לשוליים ולדחיית תרבותו על הסף. המונח "רב-תרבותיות" מציין תפיסה המצדדת בסובלנות ובקיום דיאלוג מכבד בין תרבויות שונות המוקירות את השוני בין בני אדם השייכים לתרבות זו או אחרת. עם זאת, הדיאלוג המתקיים בין התרבויות השונות עשוי לגרום למתח רב בין החברה השלטת לחברה הנקלטת. מתח זה בא לידי ביטוי בתגובות וניסיון להתמודדות עם השונות התרבותית, כאשר ניתן לחלק זאת לשלושה סוגים של התמודדויות: בידול המביא לשלילת ה"אחר"; בלילת תרבות המיעוט והטמעתה עם תרבות הרוב; ושילוב המביא לשימור הזהות התרבותית ומאפשר דו קיום וחיים משותפים בין התרבויות השונות ללא כל אפליה (שמר, 2015, עמ' 5).

ספרות רב-תרבותית (**Multicultural literature**) מוגדרת לרוב כספרות העוסקת בקבוצה חברתית מסוימת הנמצאת מחוץ לתרבות השלטת שבקרבה היא נמצאת. ייחודה של ספרות זו נובע לא בהכרח מהמאפיינים הספרותיים והאמצעים האומנותיים שבהם עושים שימוש הסופרים, אלא דווקא במטרה וביעד שאליה חותרים הם להגיע. זוהי ספרות פדגוגית ששמה לעצמה מטרה לאתגר את הקאנון הספרותי, וזאת באמצעות יצירת ספרות העוסקת בקבוצות תרבותיות שונות שלא משתייכות, מבחינה תרבותית, לחברה שבקרבה הן מתקיימות. לספרות זו יש חלק ניכר בחיי הילדים מכיוון שיש לה "את הכח לשנות את העולם" (Short, and Fox, 2003, p.19). במילים אחרות, יש ביכולתה לחנך את הילד לסבלנות וסובלנות כלפי הסובבים אותו, במיוחד כאשר אלו נמנים על מיעוט זר ו"חריג". מכאן שלספרות הרב-תרבותית מקום נרחב בחינוך והקניית ערכים לצדק חברתי ועוד. בכוחה להנחיל בילד ערכים ולהשריש בו את קבלת ה"אחר". למעשה, ספרות הילדים מבקשת לחנך לא רק את הילד, הנמען העיקרי שלה, אלא גם תבקש להשריש במבוגר "מסרים חברתיים, תרבותיים ואידיאולוגיים" (רודין, 2015, עמ' 30). קביעה זו נכונה במיוחד כאשר בוחנים לעומק את התכנים של הספרות הרב-תרבותית.

ספרות הילדים הישראלית מהווה מקרה מבחן מעניין וזאת בשל מגוון האוכלוסיות והתרבויות השונות המאכלסות את אדמתה. עבודה זו מציגה את הערכים החינוכיים והתרבותיים של קהילת יוצאי אתיופיה, כפי שאלו משתקפים מתוך ספרות הילדים. ערכים אלו ניצבים במרכז של ספרות זו, מתוך ההבנה שיש בידיעה הכח לעצב את עולם המושגים והערכים של הילד. קהילת האתיופים, כפי שהיא מוצגת בספרות הילדים, מייצגת את ה"אחר" וה"שונה". הקהילה האתיופית, בדומה לקהילות נוספות של עולים חדשים

המבקשים להיקלט במדינה, מייצגת את ה"אחר" בנוף הארצישראלי. האופן שבו מוצגת קהילת יוצאי אתיופיה מאפשר לעמוד על המתח שבין ה"אחר" לבין הקהילה המקבלת ומאמצת אותו לחיקו. מתח זה יכול בא לידי ביטוי לעיתים ברצון לשמור ולשמר את המסורת והמורשת של ארץ האבות מחד גיסא, ורתיעה מפני השונה וה"אחר" וזאת מכיוון סממנים חיצוניים כגון צבע עור, לבוש או כל ייצוג תרבותי אחר (רודין, 2015, עמ' 38). כל אלה יבואו לידי ביטוי במסגרת עבודה זו, שעניינה הערכים החינוכיים והתרבותיים של קהילת יוצאי אתיופיה המשתקפים מתוך ספרות הילדים.

מקורות

כפי שצויין, מטרת העבודה לעמוד על הערכים החינוכיים והתרבותיים המוצגים בספרות ילדים שבמרכזה ניצבת קהילת יוצאי אתיופיה. הפרק הראשון של העבודה יספק לנו צוהר לתפקידה של ספרות הילדים כ"מחנכת" של הילדים ולאופן שבו נתפס הילד בחברה בכלל ובחברה הישראלית בפרט. פרק זה הוא למעשה התשתית שעליו נבנית העובדה. את הערכים החינוכיים והתרבותיים הגלומים בספרות ילדים נבקש להציג לאורך העבודה בשלושה פרקים המייצגים שני תהליכים המתרחשים במקביל: קבלת הזהות העצמית של ה"אחר" שבאה לידי ביטוי בקבלה מלאה של התרבות והמורשת שלו (פרק ב); וקבלת ה"אחר" בקרב החברה שבה הוא נטמע (פרק ג). בעוד שהפרק השני עוסק בתהליך של התבוננות עצמית-פנימית של מושא הכתיבה, דהיינו העולה החדש, הפרק השלישי עוסק באופן שבו החברה החיצונית התבוננה, תפסה והבינה את תרבותו של העולה החדש. הפרק הרביעי עוסק בתפקיד שהיה לאיורים בספרות הילדים כדי להעביר מסרים של קבלה עצמית וקבלת ה"אחר". המקורות אשר ישמשו לצורך עבודה זו הינם ספרים המייצגים את קהילתם של יוצאי אתיופיה: 'אבא חוס', 'הצמות של למלם', 'אלמוז פוסעת בשבילי ילדותה' ו'הנעליים של אדון מינאסה'.

הספר "אבא חוס" (שמואל, 2001, ל.מ) מסופר בגוף ראשון מנקודת מבטו של דניאל בן הארבע, שמשפחתו הגיעה ארצה מאתיופיה. שמואל מציגה בספרה שתי עלילות כאשר העלילה הראשונה מציגה את התמודדותו של דניאל עם היותו ילד "אחר" ביחס ליתר ילדי הגן, אשר נהגו לכנות אותו בשמות משום שהוא שונה מבחינת מראהו החיצוני. זוהי עלילת המסגרת המאפשרת לשמואל ל"צלול" לתוך העלילה המרכזית של הספר, מתן מידע טופוגרפי-גיאוגרפי על אתיופיה, על אורח החיים של המשפחה האתיופית המסורתית, המתגלמת באורח החיים של משפחתו של דניאל וכן גם על העלייה של משפחתו של דניאל. מידע זה, כפי שנראה, נועד לחנך את הילד לקבל את ה"אחר".

הספר "הצמות של למלם" מאת דהני- גביאו (2014), מספר על חוויה אמיתית של בת הסופרת, שהתביישה בשיערה המקורזל. השוני שחשה בתה, בדומה להרבה ילדים של יוצאי אתיופיה, הביא את הסופרת לחבר ספר על מנת לחנך ולהעביר מסר של קבלת הזהות העצמית. דהני-גביאו מביאה את סיפורה של למלם, שהתביישה בצמות שלה מכיוון שהיא הייתה הילדה היחידה בגן עם תסרוקת זו. מכיוון שלמלם הרגישה שונה מיתר הילדים, היא הפצירה באימה וורקנש שתעשה לה